

Nr 46

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning rörande hembygdsvärden.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 639 av herr *Åkerlund* och II: 755 av herrar *Björkman* och *Ringaby* hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära tillsättande av en kommitté för utredning av den svenska hembygdsvärden samt att kommittén under arbetets gång måtte få föreslå provisoriska åtgärder.

I motionen anföres, att hembygdsvärden f. n. handhas av museerna, hembygdsföreningarna och enskilda personer. Hembygdsföreningarna är vanligen sammanslutna i s. k. hembygdsförbund.

Som exempel på hur ett hembygdsförbund kan arbeta redogöres för Gotlands hembygdsförbunds verksamhet. Den förslitning av naturen som följer med den svällande turismen och den ökade fritidsbebyggelsen är emellertid icke bara ett gotländskt problem utan ett rikspolproblem. Vid vägbyggen borde vägförvaltningarna redan vid projekteringen vara skyldiga att samråda med kultur- och naturminnesvårdens representanter, och vid jordbrukets strukturrationalisering borde vederbörande myndighet vara skyldig att i god tid ta kontakt med den kulturminnesvårdande sakkunskapen. Vid långivning för restaurering av äldre hus borde regelmässigt t. ex. landsantikvarien höras.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motion II: 755.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna från 1962 års fritidsutredning, riksantikvarieämbetet, Nordiska museet, Samfundet för hembygdsvård och Svenska turistföreningen.

1962 års *fritidsutredning* finner den i motionerna behandlade frågan vara av stor betydelse för allmänhetens friluftsliv. Åtskilliga av spörsmålen torde emellertid falla inom ramen för den samhälleliga naturvården, för vilken 1963 års riksdag antagit riktlinjer. Ny naturvårdslag kan förväntas ge ytterligare preciseringar.

Såväl kulturminnesvärden som den frivilliga hembygdsrörelsen arbetar med otillräckliga resurser, varför verksamheterna bör överses. Den redan arbetande s. k. antikvarieutredningen torde lämpligen kunna få sin arbetsuppgift vidgad till att omfatta även de i motionerna aktualiserade spörsmålen.

Riksantikvarieämbetet anför bl. a. att de arbetsformer som nu tillämpas inom kulturminnes-, hembygds- och naturvården i princip visat sig ända-

målsenliga. Samarbetet mellan kulturminnesvården och de på samhällsutvecklingens skilda områden praktiskt verksamma organen har efter hand utbyggt och nått betydande effektivitet bl. a. då det gäller byggnadsplanering, vägprojektering, byggnadslånegivning m. m. Landsantikvarierna är redan engagerade i kulturlandskapets vård och enligt den nya naturvårdslagen kommer nya uppgifter att påläggas dem i detta hänseende.

Ämbetet erinrar vidare om den pågående utredningen angående riksantikvarieämbetets och statens historiska museums arbetsuppgifter samt om att lagen om naturvård kan få betydelse för tillgodoseende av motionärernas önskemål.

Ämbetet avstyrker motionerna.

Nordiska museet framhåller, att landets hembygdsföreningar spelat en stor roll för kulturminnesvården men att deras resurser är otillräckliga. I samband med jordbruksrationaliseringen har museet för sin del i samråd med lantbruksstyrelsen gjort en inventering av rationaliseringsobjekten i ett antal län för att få en säkrare kunskap om utvecklingstendenserna. Utvecklingen kommer att få stor betydelse för natur och kulturbygd. I vissa delar av landet torde 30—50 % av bebyggelsen komma att försvinna.

De problem som sammanhänger med det svenska kulturlandskapets förändringar och de svenska städernas omdaning är av sådan storleksordning att de endast kan bemästras genom statliga åtgärder. Byggnadsminnesvården och naturvården har nyligen utretts, och en eventuell fortsatt utredning av dessa frågor bör därför i första hand gälla en avvägning av vad det allmänna vill disponera för att åt framtiden bevara karakteristiska prov på den äldre landskapsbilden, dess naturminnen och dess bebyggelse. Först därefter kan det vara någon mening att utreda frågan om en ändamålsenlig utbyggnad av de organ som handhar dessa angelägenheter.

Samfundet för hembygdsvård anser, att man bör dra en klar gräns mellan den statliga kulturvården och den frivilliga hembygdsrörelsen liksom mellan den statliga naturvården och de frivilliga organisationerna på detta område. När hembygdsförbunden befrias från den svåra uppgiften att vara huvudmän för landsantikvarieinstitutionen bör tiden vara mogen att på allvar ta upp hembygdsrörelsens organisationsfråga.

Det är av stor betydelse att bereda de frivilliga organen möjlighet att ta ställning till och yttra sig över aktuella frågor inom kultur- och landskapsvård. Så sker f. ö. redan i viss utsträckning. Planer och projekteringar bör på ett tidigt stadium göras bekanta för hembygdsvårdens representanter, vilket gäller icke minst vägbyggena.

Samfundet tillstyrker motionerna.

Turistföreningen säger sig ha observerat den brist på översikt och samordning av hembygdsvården, som motionärerna påpekat. Det vore synnerligen önskvärt om rimliga resurser kunde ställas till förfogande. Enligt föreningens mening föreligger starka motiv för en allmän översyn av hem-

bygdsvårdens organisation, samarbete med myndigheterna och medelsbehov. Föreningen vill emellertid icke förorda en viss form av utredning. Måhända kan utredning ske genom utökat uppdrag till pågående utredning om riksantikvarieämbetet m. m.

Utskottet

Motionärerna hemställer om en utredning beträffande den svenska hembygdsvården och framför i sin motivering härför en rad problem som denna verksamhet ställes inför och önskemål om deras lösande. Kritiska synpunkter anföres bl. a. beträffande den brist på hänsyn till hembygdsvårdens intressen som ofta visas i olika planeringsfrågor m. m. — exempelvis vid vägbyggen och vägomläggningar, i jordbrukets strukturrationalisering, vid planeringen av fritidsbebyggelse och vid byggnadslånegivningen. Motionärerna berör vidare bl. a. de svårigheter som bristen på medel förorsakar hembygdsvården.

Utskottet vill till att börja med anföra att riksdagen inom kort har att taga ställning till ett förslag om ny naturvårdslag. I detta förslag har upptagits vissa bestämmelser som borde bli av betydelse även för hembygdsvårdens intressen. Utskottet avser härmed närmast de regler som syftar till att särskilt skydd skall kunna beredas sådana inslag i landskapsbilden som anses böra bevaras. Det må vidare erinras om att en kommitté, antikvarieutredningen, har i uppdrag att göra utredning om riksantikvarieämbetets och statens historiska museums arbetsuppgifter och organisation samt därmed sammanhängande spørsmål. Olika frågor på sådana områden som kulturminnesvården, fornminnesinventeringen och byggnadsminnesvården kommer härmed under prövning. Det har i ett par remissyttranden anförts att de i motionerna upptagna frågorna borde underställas denna kommitté för utredning. Utredningen har emellertid i allt väsentligt avslutat sitt arbete och dess betänkande är att förvänta inom några månader.

Utskottet finner de intressen motionärerna företräder värda stort beaktande. Det är enligt utskottets mening en angelägen uppgift för det allmänna att de med hembygdsvården sammanhängande problemkomplexen blir allsidigt belysta och att verksamhetens resurser och behov blir undersökta. Det kan visserligen förväntas att vissa spørsmål på området kommer i ett bättre läge genom den nya naturvårdslagstiftningen och de åtgärder antikvarieutredningens förslag kan leda till. Många frågor torde dock kvarstå olösta. Utskottet har i och för sig intet att erinra emot att dessa frågor upptages till prövning. Enligt vad utskottet erfarit planeras emellertid f. n. tillsättande av en statlig utredning angående museiväsendet och till detta angränsande spørsmål. I en sådan utredning torde bl. a. problem rörande den på enskilda initiativ bedrivna hembygdsvårdens verksamhet och villkor komma under prövning. Utskottet har därför icke ansett sig böra tillstyrka till-

sättande av en särskild utredning beträffande de i motionerna behandlade spörsmålen. Utskottet finner emellertid angeläget att dessa spörsmål upptages till ingående prövning av en blivande utredning. Om utskottet således icke anser sig böra biträda motionärernas förslag om en särskild utredning, finner utskottet de i motionerna behandlade spörsmålen vara av sådan vikt att de bör föranleda en hemställan,

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 639 och II: 755 i skrivelse till Kungl. Maj:t giver till känna vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 3 november 1964

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Möller, Sörlin, Söderberg, Hellebladh, Eric Gustaf Peterson, Tage Johansson, Svanström, Wallmark, Hedlund och fru Hultell;

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, herrar Jacobsson i Sala, Dickson, Nilsson i Bästekille, Lundmark, Westberg, Börjesson i Glömminge, Larsson i Borrby, fru Hörnlund och herr Hyltander.